

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter

Jahr: 1750

Kollektion: Zoologica

Digitalisiert: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen

Werk Id: PPN369547365

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369547365>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369547365>

LOG Id: LOG_0070

LOG Titel: Caput Quadragessimus Secundum. Adulterina. Daun salawar. - Twee en Veertigste Hoofdstuk. Het Overspelskruid

LOG Typ: chapter

Übergeordnetes Werk

Werk Id: PPN369544501

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369544501>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369544501>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

Foliorum succus cum illo Mammæ unguentum exhibet contra Hæmorrhoides, succus ejus cum Calappi lymphæ propinatus intestinorum tormina tollit.

Tabula Vigesima quarta

Ad Figuram primam *Conyzam* exhibet odoratam, quæ est *Conyza arbor Helenoides*, sive insulæ St. Helenæ, *Salvia cre-natis foliis*, prona parte alba lanugine incanis, *Balsamifera Plukn. Mantiss. pag. 56*, ubi vide reliqua, ut & *Tbes. Zeyl. pag. 74*.

Figura secunda *Halicacabum* exhibet peregrinum *Cap. 44.* descriptum, *Cardiospermum Linnæo dictum*.

CAPUT QUADRAGESIMUM SECUNDUM.

Adulterina. Daun salawar.

Daun salawar *Conyzæ* quoque adfinis videtur, modo autem crescendi convenit cum *Nicotiana angustifolia*. Instar fruticis excrescit stipite lignoso, sex octove pedes alta, seseque dividit in plurimos rotundos, & firmos laterales ramos, aliquando quam latissime extensos instar arbusculæ.

Folia solitaria sunt, & superius compacta, longiusculis infidentia petiolis, angustifoliæ *Nicotianæ* similia, sed minora, ab utraque parte acuminata, oris æqualibus, septem & novem pollices longa, quatuor & quinque lata, sed superiora in vetustis stipitibus minora sunt, superne intense virentia, sed non splendentia, inferne cinerea, ad tactum rugosa, ac præterea viscosa quasi arena conspersa, qualis & tota herba est, siquæ conterantur, gravem spirant odorem fere instar fructus *Bate*, qui foetet, sapor non admodum acris est, licet sit amarus & penetrans.

Superiores caules multa gerunt capitula obscure virentia & arenosa, in umbellam quasi conlecta, quæ sese aperiunt in flosculos fordide albicantes, qui infident calici barbato, & constant ex viridi pistillo, & petalis quinque primo erectis, dein retroflexis cum staminibus brevibus antheras flavas gerentibus, post illos fructus excrescunt rotundi, globulos sclopeti manualis seu minoris referentes, arenosi quoque, primo virides, dein flavescentes, intusque repleti granulis planis, in succosa medulla reconditis.

Folia peculiarem habent characterem, sed potissimum vetustiora, quod una nempe ipsorum dimidia pars ad petiolum longior sit altera. Radix ample dispersa est & lignosa.

Nomen. Latine *Adulterina*, sive *Folium zelotypiæ*, vel proprie *Remedium contra noxam adulterii*; Malaice *Daun salawar* eadem significatione, Amboinice *Ayloun puti*. *Salawar* autem vocant Malaienses vitium, quod pueris seu infantibus supervenit, quem unus parentum, ac præsertim pater adulterii sit reus, seu uxori suspicionem ejus criminis præbet, unde mater suspicax & iracunda lac suum adulterat, & illud infanti exhibens, ut puto, inde damnum contrahit, mulierculæ enim sibi persuadent, infectionem parentis apud alias mulieres contractam, lactantibus supervenire, unde hi emaciantur & languent, non autem viris persuadent, similia vitia ab ipsis peracta infantibus suis esse noxia.

Nonne hæc justa est fides, seu potius credulitas, quam sine dubio puto ortam esse a quodam genio *Salambar* dicto, quem Arabes & Æthiopes dicunt esse diabolum quendam, cujus officium est solum, odium & suspicionem excitare & caussare inter nuptos. Qua autem ratione hoc melius peragere is potuit, quam mulierculis persuadere, si infantes ipsarum forte emaciantur, tum parentem adulterii esse reum. Hinc rixæ & iræ moventur, unde mox petunt sagas, quæ infantem incantatione, & suffimigiis ab hac infectione liberant.

Atque hinc hæc *Herba zelotypiæ* vocari potest, & genius seu Diabolus iste *Salambar*, *dæmon zelotypiæ*. Cæterum meliorem jure hæc vocatur *Tabaco utan* seu *Nicotiana silvestris*, quod nomen huic herbæ magis proprium est præcedente quarta *Sombong* specie.

Locus Crescit in gracilibus folis, in locis incultis, in agris, & post ædes pagorum.

Ufus.

Den sap der bladeren met die van Mamma geven een zalve tegens de Ambayen. Den sap met Calappus-melk ingenomen verdryft het krimpen der darmen.

De vier en Twintigste Plaat

Vertoont in de eerste Figuur de ruikende *Conyza*, welke is de *Conyza* een boom, van het Eiland St. Heleen, met gesneede bladeren als aan de Salie, aan de agterste zyde met een witte wol, een balsam gevende, van *Plukn. Mantiss. pag. 56*. alwaar het overige ziet, als mede de *Tbes. Zeyl. pag. 74*. De tweede Figuur vertoont de vreemde *Halicacabus*, in het 44. Hoofdstuk beschreeven, welke is het *Cardiospermum* van *Linæus*.

TWEE EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Het Overspels-kruid.

Daun salawar wil ook uit de maagschap van *Conyza* zyn, dog aan wasdom komt het met den smalblaadigen *Tabak* over een. Het schiet op als een beester met een boutagtige stam, zes en agt voeten hoog, die zig in veele ronde en styve zydetakken verdeeld, zontyds zeer wyd uitgespreid als een formeel boompje.

De bladeren staan enkeld, en na vooren toe dicht op malkander op langagtige steelen, den smalblaadigen *Tabak* gelyk, dog kleinder, agter en vooren toegespitst, met evene kanten, zeven en negen duimen lang, vier en vyf breed, dog de voorste aan de oude stokken zyn kleinder, boven boog-groen, dog doods, van onderen wat graauw, ruig in 't aantasten, en daar en boven met een kleeverig zand bestrooit, gelyk ook 't gebeeke kruid is, als men ze vryft, van een zwaaren reuk, schier als de vrugten van *Bate* die stinken, de smaak is niet zonderlyk scherp, boewel wat bitter en doordringende.

De bovenste steelen dragen veele doods-groene en zandige knopjes by een geboopt in een dolle, waar uit werden kleine vuil-witte bloempjes, met een groen middel-ribbetje van vyf overeind staande, daar na agterwaarts gebooge blaadjes gemaakt, in een diep geboord kelkje, in de midden met korte draadjes, en daar op veele geel noppen met nog een langer styltje bloed, na dezelven volgen ronde vrugten als *Pistool-kogels* mede zandig, eerst groen, daar na bleekgeel, binnen vol kleine platte korrels in een sappig merg.

De bladeren hebben tot een byzonder merktken, dog meest de oude, dat zyde eene zyde agter aan den steel langer hebben als de andere. De wortel is wyd verspreid, en boutagtig.

Naam. In 't Latyn *Adulterina*; sive *Folium zelotypiæ*; of eigentlyk *Remedium contra noxam adulterii*; in 't Maleits *Daun salawar* met dezelve beduidenisse; in 't Amboins *Ayloun puti*. *Salawar* nu noemen de Maleiers bet kwaad, dat de kleine kinderen over komt, als een van de ouders, inzonderheid de vader zig in overspel verloopt, of immers de moeder suspicie daar toe geeft, waar door de jaloerze moeder ontsteeken zynde met haar zog, zoo ik gisse, het kind ook ontstelt, want de vrouwtjes maken 't malkanderen zoo wys, dat de smettinge door den vader by andere vrouwen bebaald, aan de zuigende kinderen overgaat, waar door dezelve ongedaan, mager en ziekelijk werden, maar zy willen de mannen niet wyzer maken, dat diergelyke fouten by baarbegaan, baare kinderen schadelijk zy.

Is dat niet een fraay geloove, 't welk ik vastelyk justineer zyn oorspronk te hebben van een zeker gast *Salambar* genoemd, den welken de Arabiers, en Mooren zeggen een duivel te zyn, wiens werk en officie anders niet is dan baat en jaloerzy tussen getrouwde lieden te verwekken. En hoe heeft by dit beter kunnen doen, als de vrouwen wys te maken, dat wanneer baare kinderen by gewal mager en ziekelijk werden, dat dan den vader moet buiten de pot gepist hebben. Dan gaat het eerst aan een razen en tieren, en dan loopt men straks na een oude *Toverbex*, die het kind met berooking en beleezingen van deze infectie bevryd.

Hier om mag men dit kruid *Herba zelotypiæ* noemen, en den voorschreeven Gast *Salambar*, *dæmon zelotypiæ*. Anders noemd men het met beter reden ook *Tabaco utan*, of wilden *Tabak*, welke naam dit kruid meer eigen is, dan de voorgaande vierde zoorte van *Sombong*.

Plaats. Het waft op magere gronden, ongebouwde plaatsen in 't veld, en agter de huizen van de Negorijen.

Gebruik.

Fig. 1.

Fig. 2

Ufus. Folia ejus apud mulierculas magno in usu sunt, quibus infantes lavant & detergent, tam quum a facibus sordidi sunt, quam in dicto vitio, si suspicionem habeant a parentum crimine esse infectos. Cæterum foliorum decoctum propinatum quoque efficax est ad Venereas quasdam impuritates per urinas expellendas, ac præsertim mulierum albo fluxu laborantium, quæ tamen nullo modo confiteri vellent, sese ipsas hunc contrahere per proprium suum Salawar, seu adulterii crimen.

Sic quoque curat quemvis cruentum & purulentum mictum, si isti decocto admiscantur frustulum Zingiberis rubræ majoris, ac frustulum Cephæ, quem in finem alii radicem efficaciorē putant foliis.

Maturi fructus quodammodo crudi edi possunt, quidam etiam tentantur defectu Nicotianæ hæc scindere folia, & ipsi admiscere, ut copia illius augeatur, compertientes vero nimis amarum esse, & caput gravare, dein omiserunt. Infantes jam Salawar infecti ex eo dignoscuntur, quod ventres gerant tumentes, contractas nates, graciles pedes, languidi sint, & caput demittant, ac si somnolenti essent.

Bontius Lib. 6. Cap. 51. videtur hanc delineare & describere herbam sub nomine *fruticis Indici ignoti*, de quo dicit foliorum succum expressum adhiberi ad maligna ulcera depuranda & curanda.

Tabula Vigesima quinta

Ad Figuram primam *Adulterinam* exhibet.
Figura secunda *Lappaginem* exhibet *laciniatam*.
Litt. A. folium secundæ speciei seu serratæ est.

CAPUT QUADRAGESIMUM TERTIUM.

Lappago Amboinica. Ampulat.

Bardanæ quædam species in Amboina quoque observata sunt; quarum binas observavi, primo nempe laciniatam, secundo latifoliam seu ferratam, quæ ambæ veræ Lappaginis sunt species.

Primo. *Lappago laciniata* optimam Bardanæ præbet formam, est autem fruticulus lignosus, duos emittens lignososque caules, superius rugosos, folia quodammodo cum illis Gossypii conveniunt, in tres majores lacinias distincta, ad oras serrata, & ad tactum rugosa.

In superioribus caulibus dense excrefcunt lappulæ oblongæ, superius parum planæ, undique mollibus spinulis obsitæ, quarum quævis superius hamata est, coloris fusci. Interne duras quasdam habent cellulas, in quibus pusillum latet semen, lappulæ hamulis suis tam firmiter sibi ipsis, vestibus, immo & digitis nudis adhærent, ut non nisi avulsione dissolvi possint.

Nomen. Latine *Lappago laciniata*, & *Nussalaviensis*. Nussalavienses eam vocant *Wotel* & *Wotele*.

Locus. Huc usque nullibi detecta est, nisi in insula Nussalaua, ubi in levibus silvis & nudis montibus crescit, non in litore, sed fere in media regione.

Ufus ejus nullus alius est, nisi quod ejus fructus seu lappulæ a caulibus detergeantur, & ad ludibrium servantur, regulari enim compactaque compositione quævis hominum & animalium formæ ex iis componi possunt, quæ tanquam aliquid rarum servantur, sique ita alicui lubeat, dissolvi iterum, aliaque forma indui potest.

Secundo. *Lappago latifolia* seu *serratæ*, lignosus quoque fruticulus est, inferius digitum crassus, ac mox fere dividens in multos ramos, quibus folia insident folitaria, longis & rotundis in petiolis, suntque ex cordiformi figura triangularia, ab utraque enim parte non procul ab apice brevem gerunt ac prominentem apicem, suntque porro ruditer dentata, ac brevi apice donata, ultra tres quatuorve pollices longa ac lata, per longitudinem tribus nervis ac plurimis transversalibus venis donata seu pertexta, ab utraque parte rugosa, & pilosa, inferius contracta & grisea, superiora minora sunt, nec angulata, sed solummodo cordiformia, nec laciniata, saporis fatui.

Flores

Gebruik. Zyne bladeren zyn by de vrouwen in groot gebruik om de jonge kinderen daar mede te wassen en te vegen, zoo wel ordinaris, als zy haar bevuild hebben, als om de voorschreeven reden, wanneer ze suspicie hebben, dat zy door des vaders buitenprongen geïnfecteert zyn. Anders is het Decoctum van de bladeren ook kragtig gedronken om alle Venerisse onzuiverheid door den Uryn te lossen, inzonderheit de vrouwen, die den witten vloed hebben, den welken zy egter nog om hoog nog om laag zouden willen bekennen, dat zy hem dikwils door haar eigen Salawar verkrygen.

Gelyk 't ook alle bloedig en etterig pissen geneest, als men onder 't voorschreeven Decoctum een klein stukje roode groote Gember, en een stukje Ajuin doet, waar toe anderen de wortel voor kragtiger houden dan de bladeren.

De rype vrugten kan men ter nood raauw eeten. Zommigen hebben ook onderstaan by schaarsheid van Tabak deze bladeren te kerven, en daar onder te mengen, om den zelven te verlengen, maar bevindende, dat het te bitter wierde, en het hoofd bezwaarde, heeft men 't moeten verbieden. De kinderen nu door 't Salawar geïnfecteert, werden daar aan gekent, als zy dikke buiken hebben, ingevallene billen, magere beenen, onlustig zyn, het hoofd laten bangen, als of ze duddent of slaperig waren.

Bontius Lib. 6. Cap. 51. schynt dit kruid af te maken en te beschryven, onder den naam van *Frutex Indicus incognitus*, waar van hy zegt, dat men het sap uit de bladeren geperst gebruikt, om de kwaadaardige Ulceratien te zuiveren, ende te heelen.

De vyf en twintigste Plaat

Vertoont in de eerste Figuur het *Overspels-kruid*.
De tweede Figuur wyft aan het *ingesneede Klisse-kruid*.
Lett. A. vertoont het blad van de tweede ofte getande soort.

DRIE EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Het Amboinsche Klisse-kruid.

Van Klitzen hebben wy ook eenige soorten in Amboina, waar van ik 'er twee geobserveert heb. Te weeten, ten eersten *Laciniata*, ten tweeden *breedbladige*, beide van 't geslagte der kleine Klissen.

I. *Lappago laciniata* heeft de beste gedaante van Klitzen, het is een boutagtig beersterke, met harde boutagtige stengels, dewelke boven ruig zyn, de bladeren gelyken die van Kattoen wat, in drie hoofdnibbelen gedeelt, aan de kanten gezaagt, en ruig in 't aantasten.

Aan de voorste steelen langs heen, waft het dicht vol kleine langwerpige Klissen, vooren een weinig plat, rondom met lange weeke stekels bezet, waar van ieder voor aan een weerbaakje heeft, bruin van couleur. Binnen hebben ze eenige harde buisjes, daar klein zaad in legt. De Klitzen kleeven met de weerbaakjes zoo vast aan malkander, en aan de kleeren, ja zelfs aan de bloote vingers, dat men ze zonder scheuren kwalijk afbrengen kan.

Naam. In 't Latyn *Lappago laciniata*; & *Nussalaviensis*; De Nussalawers noemen 't *Wotel* en *Wotele*.

Plaats. Men heeft het tot nog toe nieuwers gevonden dan op 't Eiland Nussalau, alwaar het in de ligte bossen, en op kale bergen waft, niet op strand, maar schier midden in 't land.

Gebruik. Het heeft geen ander gebruik, als dat men de vrugten of Klissen van de steelen afschraapt, en tot zee-ker kortswyl bewaart, want door gescbikte zamenzettingen kan men alderbande gedaantens van menschen en dieren daar van maken, die men tot een rareit bewaart, en als men wil, kan men ze wederom verbreeken, en een andere gedaante daar van maken.

II. *Lappago latifolia* is ook een boutagtig beersterke, beneden een vinger dik, en straks in veele takken zig verdeelende, daar aan staan de bladeren enkeld, op lange ronde steelen, dezelve zyn uit den bertformigen drieboekig, te weeten aan wederzyde niet verre van de spits een kort uitstekent boekje hebbende; en voortis grof getant, met een korte spitze, ruim drie en vier duimen lang, en ook zoo breed, in de lengte met drie zenuwen, en veele dwersaderen doorregen, ter weerzyden ruig en hairig, van onderen ook rimpelig, en grysz, de bovenste zyn kleinder, en hebben geene boeken, maar slegts bertformig, dog zonder klooven, smets van smaak.

H 2

De